

ARKADIUSZ TABAKA, MAGDALENA FELIS

Monety odkryte na wczesnośredniowiecznym cmentarzysku w Jordanowie, gm. Świebodzin, stan. 7, Nr S-3/112

Coins discovered at an early mediaeval cemetery in Jordanowo, Świebodzin municipality, site 7, no. S-3/112

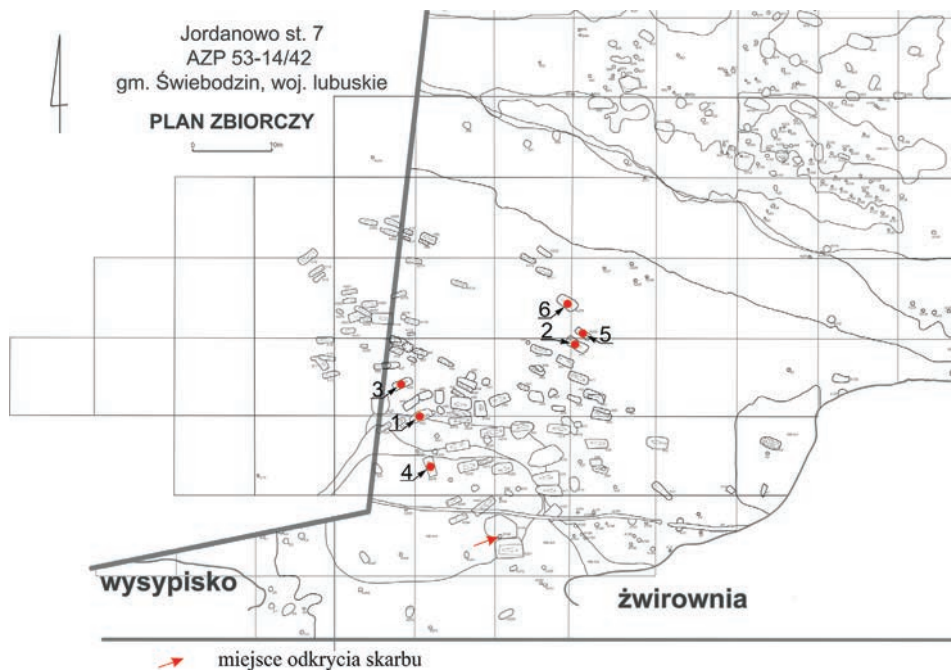
ABSTRAKT: W trakcie ratowniczych prac wykopaliskowych prowadzonych na trasie planowanej drogi szybkiego ruchu S3, w Jordanowie, gm. Świebodzin, woj. lubuskie, na stan. 7, w obrębie cmentarzyska wczesnośredniowiecznego, odkryto sześć monet (2 całe + 4 fragmenty). Zarejestrowano je w wypełniskach jam grobowych, zlokalizowanych w północno-wschodniej i południowo-zachodniej części nekropolii. Wśród nich wystąpiły: fragment dirhama islamskiego (z lat 961-976), niemiecka moneta Ottona i Adelajdy (wyemitowana ok. 1020-1050 roku), dwa fragmenty wybijanych w Saksonii denarów krzyżowych typu V (z lat 1050-1070 i 1060-1080), denar krzyżowy typu VIII (datowany na lata 1080-1105) oraz denar Bolesława Kędzierzawego (wybity przed rokiem 1173). Na podstawie analiz monet zarejestrowanych w grobach można domniemywać, że cmentarz był użytkowany prawdopodobnie już w 2. poł. XI wieku i funkcjonował przez ok. 100 lat, co najmniej do schyłku panowania Bolesława Kędzierzawego.

SŁOWA KLUCZOWE: Jordanowo, gm. Świebodzin, wczesne średniowiecze, cmentarzysko, monety z grobów

ABSTRACT: During rescue excavations carried out along the route of the planned S3 expressway, in Jordanowo, Świebodzin municipality, Lubuskie voivodeship, at site 7, within an early mediaeval cemetery, six coins were discovered (2 whole + 4 fragments). They were recorded in the fills of burial pits, located in the north-eastern and south-western parts of the cemetery. Among them were a fragment of an Islamic dirham (dated 961-976), a German coin of Otto and Adelaide (issued ca. 1020-1050), two fragments of type V cross denars minted in Saxony (dated 1050-1070 and 1060-1080), a type VIII cross denar (dated 1080-1105) and a denar of Bolesław IV the Curly (minted before 1173). On the basis of the analysis of the coins recorded in the graves, it may be presumed that the cemetery was probably already in use in the 2nd half of the 11th century and functioned for about 100 years, at least until the end of the reign of Bolesław IV the Curly.

KEYWORDS: Jordanowo, Świebodzin municipality, early Middle Ages, cemetery, coins from graves

W trakcie ratowniczych prac wykopaliskowych prowadzonych na trasie planowanej drogi szybkiego ruchu S3, w Jordanowie, gm. Świebodzin, woj. lubuskie, na stan. 7, w obrębie cmentarzyska wczesnośredniowiecznego, odkryto sześć monet (2 całe + 4 fragmenty) [Tabaka 2008; Felis, Tabaka 2010]¹. Zarejestrowano je w wypełniskach jam grobowych zlokalizowanych w północno-wschodniej i południowo-zachodniej części nekropolii² (ryc. 1). Wśród nich wystąpiły: fragment dirhama islamskiego, niemiecka moneta Ottona i Adelajdy, dwa fragmenty wybijanych w Saksonii denarów krzyżowych typu V (z krzyżem perełkowym), denar krzyżowy typu VIII (z głową) oraz denar Bolesława Kędzierzawego typu Str 53 (wg Suchodolskiego [1973] – typ 6, [2017] – typ 7).

Ryc. 1. Jordanowo, gm. Świebodzin, stan. 7, Nr S-3/112. Plan stanowiska z zaznaczonymi miejscami znalezisk monet w grobach oraz z oznaczonym strzałką miejscem odkrycia skarbu monet wczesnośredniowiecznych. Oprac. graficzne P. Osypiński, A. Tabaka

FIG. 1. Jordanowo, Świebodzin municipality, site 7, no. S-3/112. Plan of the site with marked locations of coin finds in graves and with an arrow marking the place where a hoard of early medieval coins was discovered. Graphic preparation P. Osypiński, A. Tabaka

¹ Pracami wykopaliskowymi z ramienia Fundacji Patrimonium kierował dr Piotr Osypiński [Osypiński 2010ab].

² Wyposażanie zmarłych w monety (tzw. „obol Charona” lub „obol zmarłych”) jest dość często występującym zjawiskiem od starożytności po czasy współczesne [por. np. Suchodolski 1998: 496 i n.; Kurnatowscy 2002: 129 i n. – tam dalsza obszerna literatura; Miechowicz 2019: 35 i n.].

Najwcześniej datowanym egzemplarzem jest fragment monety islamskiej Mansura ibn Nuha z dynastii Samanidów – z lat 961-976³. Analogiczne monety wystąpiły również w innych znaleziskach z Wielkopolski: w skarbie z Pomorska, Tarnowa Pałuckiego czy Zalesia [patrz m.in. Szczurek i in. (FMP I) 2017].

Denary Ottona i Adelajdy wybijano w okresie współrzędów Ottona III i jego babki Adelajdy, od roku 983. Rządy te obejmowały zaledwie kilka lat, ale zaufanie do tego typu monet trwało, a ich emisja była kontynuowana znacznie dłużej, bo aż do połowy XI wieku. Były one również często spotykanym pieniądzem obiegowym na ziemiach wczesnośredniowiecznej Polski [por. Slaski, Tabaczyński 1959; Murawska, Tabaka 2010: 1 i n.; Szczurek i n. (FMP I) 2017; Tabaka 2022: 165 i n.].

Najliczniejszą grupę monet z cmentarzyska stanowią odkryte w wypełniskach grobów denary krzyżowe. Stanowiły one główny rodzaj pieniądza kruszcowego na naszych ziemiach od ok. połowy XI po początki wieku XII [por. np.: Slaski, Tabaczyński 1959; Szczurek i in. (FMPI) 2017]. Okazy odkryte w Jordanowie można datować na lata 70. XI wieku oraz przełom XI/XII wieku. Wśród odkrytych krzyżówek znalazł się fragment denara wybijanego w Saksonii, zbliżonego do odmiany CNP 617 [Gumowski 1939], który często pojawia się w znaleziskach z ziem polskich [Kędzierski 2021: 26]. Do szczególnych znalezisk datowanych na koniec XI wieku zalicza się denar krzyżowy typu VIII, tzw. denar „z głową św. Jana Chrzciciela” CNP 1012-1013 [Gumowski 1939]. Moneta została wybita we Wrocławiu, prawdopodobnie przez miejscowych biskupów, o czym świadczy występowanie podobnych egzemplarzy głównie na Śląsku [por. Kędzierski 2002: 401 – mapa przedstawiająca znaleziska denarów krzyżowych z głową CNP 1007-1013], jak i widoczne na awersie przedstawienie głowy św. Jana Chrzciciela – patrona miejscowej katedry. Odkryta w Jordanowie krzyżówka należy do rzadko spotykanych monet zarówno w skarbach wczesnośredniowiecznych, jak i znaleziskach luźnych. Potwierdza to jedno z największych znalezisk kruszcowych z ziem polskich, w którym wśród niemal 13 tysięcy sztuk denarów krzyżowych wystąpiły zaledwie cztery podobne egzemplarze [Kędzierski 2002: 399 i n., 2021: 229; por. też Butent-Stefaniak 2012: 140 i n., 2020; Nakielski 2012: 147 i n., 2017: 390 i n.].

Niezwykle ciekawym okazem jest również denar Bolesława Kędzierzawego z wizerunkiem głowy (na awersie) i orła (na rewersie) [por. Stronczyński 1847: tablica II w, tablica X: 31, 1884: nr 53; Suchodolski 1973: tablica 22/2 – typ VI; Kopicki 1995: nr 64]. Moneta ta jest zachowana w bardzo złym stanie. Wykonano ją najprawdopodobniej ze słabej jakości srebra (ma żółtawy odcień). Jest to najpóźniej wybita moneta ze wszystkich okazów odkrytych na cmentarzysku w Jordanowie. Denar należy do późnych typów monet emitowanych przez Bolesława Kędzierzawego, o wiele rzadziej spotykanych w znaleziskach niż egzemplarze pochodzące z wcześniejszych emisji księcia [Suchodolski 2017: 91-94]. Monety

³ Analizę monety wykonała mgr Dorota Malarczyk z Muzeum Narodowego w Krakowie (Gabinet Numizmatyczny, Muzeum im. Emeryka Hutten-Czapskiego, ul. Piłsudskiego 12, 31-109 Kraków).

tego władcy licznie wystąpiły głównie w skarbach. Rzadziej były to znaleziska grobowe i luźne. Dobrymi przykładami są odkrycia gromadne: z Anusina, gdzie na ok. 1000 monet odnotowano 3 sztuki denarów Bolesława Kędzierzawego (w tym jeden typu Str 53; Such. 6), Głogowa – gdzie na ponad 20 600 monet odnotowano 1509 denarów Bolesława Kędzierzawego (w tym 631 sztuk typu Str 53; Such. 6), oraz Pełczysk – gdzie w zbiorze kilkunastu tysięcy sztuk odkryto 104 denary tegoż władcy (w tym 6 typu Str 53; Such. 6) [por. Kubiak 1998, s. 1-3 (skarb z Anusina, gm. Piotrków Kujawski), s. 17-18 (skarb z Głogowa), s. 40-41 (skarb z Pełczysk, gm. Złota)]. Na dużym cmentarzysku wczesnośredniowiecznym w Dziekanowicach, gm. Łubowo, na 142 odkryte w wypełniskach grobów monety jedynie dwie to denary Bolesława Kędzierzawego (wśród nich nie było typu Str 53; Such. 6) [Suchodolski 2016: 176 i n.]. Analogiczną rzecz stwierdzono w trakcie badań Ostrowa Lednickiego, gdzie na 208 odkrytych monet (z różnych okresów) wystąpił jedynie 1 egzemplarz denara Bolesława Kędzierzawego (typ z głową św. Wojciecha) [Tabaka 2013: 92, nr 3].

W trakcie badań wykopaliskowych w południowej części cmentarzyska w Jordanowie, pomiędzy grobami odkryto także skarb monet wczesnośredniowiecznych [zob. ryc. 1 (miejsce odkrycia zaznaczono czerwoną strzałką); Tabaka 2024: 217 i n.]. Składał się on z ponad 100 monet, głównie młodszych emisji denarów krzyżowych. Na podstawie analizy zbioru ustalono, że został on zdeponowany w ziemi najprawdopodobniej w końcu wieku XI. Zapewne został więc ukryty na terenie funkcjonującego już wtedy cmentarza.

Analizy monet zarejestrowanych w grobach na stanowisku 7. w Jordanowie oraz na analogicznym stanowisku nr 22 w Dziekanowicach [Wrzesiński 2016, tdl.], pomimo znacznej różnicy w ilości odkrytych pochówków na obu cmentarzyskach (78 grobów w Jordanowie i 1655 grobów w Dziekanowicach), wykazują, że procentowy udział monet w wyposażeniu zmarłych w obu tych przypadkach jest bardzo zbliżony i wynosi odpowiednio: 7,69% w przypadku Jordanowa oraz 8,58% w Dziekanowicach. Podobieństwa dotyczą również umiejscowienia odkrytych monet w stosunku do układu ciała [por. Wrzesiński 2016: ryc. 14 i 15].

Biorąc pod uwagę powyższe dane, można domniemywać, że jordanowski cmentarz mógł być użytkowany prawdopodobnie już w 2. połowie XI wieku i funkcjonował ok. 100 lat, co najmniej do schyłku panowania Bolesława Kędzierzawego.

Katalog

1.

Nr inw. 112/A/226/ZW (ryc. 2.1)

dirham, ok. $\frac{1}{5}$

Warunki odkrycia: odcinek A, wykop 6b/16a/17a, obiekt A82;

grób kobiety? (25-30 lat, płci nie oznaczono), położenie monety – na mostku

Dynastia: Sāmānidzi

Władca: [Man]šūr [ibn Nū]ḥ; menn.: Sa[marqand]?

Datowanie: AH 350–366 = AD 961–976

Awers: leg. 1: لا ... لا ... وحده ... شريك له

leg. 2: ... (؟) هذا الدرهم بسد ...; leg. 3: ... من قبل و من بع ...; obwódka 1: liniowa pojedyncza

Rewers: leg. 1: ... صور ... مع الله ... ح ...

leg. 2: ... دى و دين الحق ليظ ...; obwódka 1: liniowa pojedyncza

Surowiec: srebro

Waga: 0,70 g

Stan zachowania: fragment monety – ok. $\frac{1}{5}$, nacinana, łamana, trzy nieregularne krawędzie, silnie starta

Komentarz: zachowany początek nazwy mennicy (nieczytelny, prawdopodobnie Samarqand; rok wybitcia obcięty; fragment dirhama datowany panowaniem emira Mansūra ibn Nūḥ, którego imię – zachowane częściowo na rewersie – zrekonstruowano)

Wyposażenie dodatkowe: nóż żelazny w pochwie z brązowymi okuciami i żelaznym kółkiem do zawieszania (przy lewym ramieniu); kluczyk żelazny (na klatce piersiowej z lewej strony)

2.

Nr inw. 112/A/223/ZW (ryc. 2.2)

denar

Warunki odkrycia: odcinek A, wykop 27b/37a, obiekt A70;

grób mężczyzny (25-30 lat), położenie monety – w prawej dłoni

Władca: ?

Mennica: Wrocław?

Datowanie: 1080-1105

denar krzyżowy typu VIII, CNP 1012-1013 [Gumowski 1939], z głową św. Jana

Awers: głowa *en face* w obwódce ciągłej (częściowo niewidoczna), w otoku ••

Rewers: krzyż prosty z ♣•♣• w czterech kątach, otok nieczytelny

Surowiec: srebro

Waga: 0,70 g

Średnica: 11,7 mm

Wysokość krawędzi: 1,9 mm

Stan zachowania: obustronne niedobicie, silne starcie, obustronnie niecentrycznie wybite, moneta bardzo słabo czytelna.

Wyposażenie dodatkowe: nóż żelazny (przy pasie po lewej stronie); krzesiwo (przy pasie po lewej stronie)

3.

Nr inw. 112/A/153/ZW (ryc. 2.3)

denar

Warunki odkrycia: odcinek A, wykop 7b, obiekt A29;
grób kobiety (20-25 lat, prawdopodobnie płeć żeńska), położenie monety – okolicie mostka

Władca: Otton III i Adelajda (983-1002)

Mennica: Saksonia, Region Harz

Datowanie: ok. 1020-1050

denar Ottona i Adelajdy, typ V, 1b(?) [Hatz 1961]

Awers: w polu monety, w częściowo widocznej obwódce ciągłej krzyż, między ramionami O [...]D, w otoku: fragment zniekształconego opisu: [...]R? [...]

Rewers: w polu monety w częściowo zachowanej obwódce kreskowej(?) fragment świątyni, w otoku: ATE[...]

Surowiec: srebro

Waga: 1,10 g

Średnica: 17,5 mm

Stan zachowania: obustronne niedobicie, silne starcie, obustronnie niecentrycznie wybite, lekkie pocięcie, moneta bardzo słabo czytelna

Wyposażenie dodatkowe: brak

4.

Nr inw. 112/A/419/ZW (ryc. 2.4)

denar, ok. ½

Warunki odkrycia: odcinek A, wykop 16a, obiekt A218;
grób kobiety (20-25 lat), położenie monety – pod głową

Władca: ?

Mennica: ?

Datowanie: 1050-1070

denar krzyżowy typu V, zbliżony do CNP 617 [Gumowski 1939]

Awers: fragment krzyża perełkowego w częściowo zachowanej obwódce ciągłej(?), w otoku R dwa trójkąty V[...]?

Rewers: fragment krzyża kawalerskiego w częściowo zachowanej obwódce, między jednym z ramion łuk z kropką, w otoku: trójkąt, schematyczna litera E i trzy trójkąty(?) [...]

Surowiec: srebro

Waga: 0,30 g

Średnica: około 14,1 mm

Wysokość krawędzi: 1,4 mm

Stan zachowania: moneta zachowana fragmentarycznie – ok. ½, obustronnie niedobita, silne starta, lekko pognięta, bardzo słabo czytelna

Wyposażenie dodatkowe: dwa kabłączki skroniowe (po prawej i lewej stronie głowy)

5.

Nr inw. 112/A/417/ZW (ryc. 2.5)

denar, ok. ½

Warunki odkrycia: odcinek A, wykop 38a/37a, obiekt A208 grób kobiety (30-35 lat), położenie monety – w prawej dłoni

Władca: ?

Mennica: ?

Datowanie: 1060-1080

denar krzyżowy typu V, zbliżony do CNP 619-620 [Gumowski 1939]

Awers: w polu monety, w częściowo zachowanej obwódce ciągłej, słabo widoczny fragment krzyża perełkowego, legenda otokowa bardzo słabo czytelna, wchodząca w krawędź

Rewers: niepełne dwa ramiona krzyża kawalerskiego, między jego ramionami przemiennie V z kropką w środku i •, otok nieczytelny;

Surowiec: srebro

Waga: 0,25 g

Średnica: 14,9 mm

Wysokość krawędzi: 1,7 mm

Stan zachowania: moneta zachowana fragmentarycznie – ok. ½, obustronnie niedobita, silne starta, bardzo słabo czytelna

Wyposażenie dodatkowe: nóż żelazny (przy lewej dłoni); dwa kabłączki skroniowe (po prawej i lewej stronie głowy)

6.

Nr inw. 112/A/415/ZW (ryc. 2.6)

denar

Warunki odkrycia: odcinek A, wykop 28b/38a, obiekt A209; grób kobiety (16-20 lat), położenie monety – w prawej dłoni

Władca: Bolesław IV Kędzierzawy (1146-1173)

Mennica: Kraków

Datowanie: przed 1173

denar późnego typu (z głową i orłem) [Str 53; Such. typ 6; Kopicki 1995: nr 64]

Awers: pole monety w obwódce perełkowej nieczytelne, w otoku w częściowo zachowanej obwódce perełkowej BOLE+[...]

Rewers: w polu monety słabo widoczny wizerunek ptaka, w otoku w obwódce perełkowej •VO?[...]

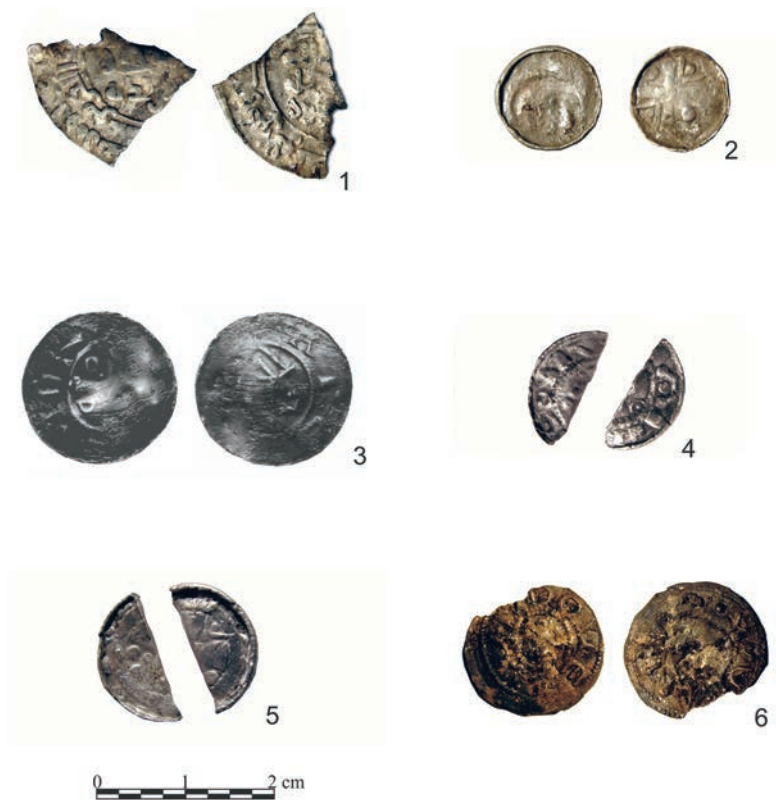
Surowiec: srebro

Waga: 0,25 g

Średnica: 15,8 mm

Stan zachowania: obustronnie niedobita i niecentrycznie wybita, silne star-ta, bardzo słabo czytelna, przy krawędzi nacinana, w górnej części (na awersie) znaczny fragment odłamany

Wyposażenie dodatkowe: nóż żelazny (przy lewej dłoni); dwa kabłączki skro-niowe (po prawej i lewej stronie głowy)

Ryc. 2. Jordanowo, gm. Świebodzin, stan. 7, Nr S-3/112. Monety odkryte w grobach: 1 – dirham islamski; 2 – denar krzyżowy z „głową”; 3 – denar Ottona i Adelajdy; 4 – denar krzyżowy typu V, zbliżony do CNP 617; 5 – denar krzyżowy typu V, zbliżony do CNP 619-620; 6 – denar Bolesława IV Kędzierzawego (z głową i orłem). Oprac. A. Tabaka

FIG. 2. Jordanowo, Świebodzin municipality, site 7, No. S-3/112. Coins discovered in graves: 1 – Islamic dirham; 2 – cross denarius with ‘head’; 3 – denarius of Otto and Adelaide; 4 – cross denarius type V, similar to CNP 617; 5 – cross denarius type V, similar to CNP 619-620; 6 – denarius of Bolesław IV the Curly (with head and eagle). Prepared by A. Tabaka

Bibliografia:

BUTENT-STEFANIAK B.

2012 *Z badań nad wczesnośredniowiecznymi skarbami Śląska i Wielkopolski*, [w:] *Pieniądz i banki na Śląsku*, Studia nad Dziejami Pieniądza i Bankowości w Polsce, t. 2, red. W. Garbaczewski, R. Macyra, Poznań, s. 131-146.

BUTENT-STEFANIAK B.

2020 *Wczesnośredniowieczne monety z X i XI w. w zbiorach Ossolineum. Coins of the 10th and 11th Centuries in the Collection of the Ossolinski National Institute (Ossolineum)*, „Wiadomości Numizmatyczne”, R. LXIV, z. 208, s. 213-230.

FELIS M., TABAKA A.

2010 *Pozostałości cmentarzyska wczesnośredniowiecznego i struktur towarzyszących*, [w:] *Jordanowo st.7, gm. Świebodzin, S-3:112. Opracowanie wyników badań*, red. P. Osypiński, t. 3, rozdz. 5 (maszynopis opracowania w archiwum Fundacji Patrimonium w Poznaniu).

GUMOWSKI M.

1939 *Corpus Nummorum Poloniae. Zeszyt 1., Monety X i XI w.*, Kraków.

HATZ V.

1961 *Zur Frage der Otto-Adelheid-Pfennige. Versuch einer Systematisierung auf Grund des achwedischen Fundmaterials*, [w:] *Comentationes de nummis saeculorum IX-XI in Suecia repertis*, I, red. N.L. Rasmusson, L.O. Lagerqvist, B. Malmer, Stockholm, s. 105-144.

KĘDZIERSKI A.

2002 *Denary krzyżowe z przedstawieniem głowy ze skarbu ze Słuszkowa. Uwagi na temat pochodzenia*, [w:] *Moneta Mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin*, red. R. Kiersnowski, S.K. Kuczyński, M. Męclewska, M. Mielczarek, B. Paszkiewicz, Warszawa, s. 399-405.

KĘDZIERSKI A.

2021 *Skarb Słuszków I. Denary krzyżowe z przełomu XI i XII wieku*, Warszawa.

KUBIAK S. (PRZY WSPÓŁUDZIALE B. PASZKIEWICZA)

1998 *Znaleziska monet z lat 1146-1500 z terenu Polski. Inwentarz*, Poznań.

KURNATOWSCY Z. I S.

2002 „*Obol zmarłych*” w wielkopolskich zwyczajach pogrzebowych, [w:] *Moneta Mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. rocznicę urodzin*, red. R. Kiersnowski, S.K. Kuczyński, M. Męclewska, M. Mielczarek B. Paszkiewicz, Warszawa, s. 129-136.

KOPICKI E.

1995 *Ilustrowany skorowidz pieniędzy polskich i z Polską związanych*, Warszawa.

MIECHOWICZ Ł.

2019 „*Obol zmarłych*” w średniowiecznej i nowożytnej Europie Wschodniej, „Wiadomości Numizmatyczne”, R. LXIII, z. 207, s. 35-62.

MURAWSKA A., TABAKA A.

2010 *Skarby średniowieczne Wielkopolski*, Lednica.

NAKIELSKI W.

2012 *Propozycja nowej atrybucji monet śląskich z przełomu XI i XII wieku w świetle depozytu z miejscowości Kopacz, gm. Złotoryja*, [w:] *Pieniądz i banki na Śląsku*, Studia nad Dziejami Pieniądza i Bankowości w Polsce, t. 2, red. W. Garbaczewski, R. Macyra, Poznań, s. 147-184.

NAKIELSKI W

2017 *Wrocławskie denary krzyżowe z głową św. Jana Crzciela*, [w:] *Numni et Humanitas. Studia ofiarowane profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 80. rocznicę urodzin*, red. M. Bogucki, W. Garbaczewski, G. Śnieżko, Warszawa, s. 385-416.

OSYPIŃSKI P. (RED.)

2010a *Jordanowo stan. 7, gm. Świebodzin, S-3:112. Opracowanie wyników badań 1-3*, (maszynopis w archiwum Fundacji Patrimonium w Poznaniu).

OSYPIŃSKI P.

2010b *W cieniu Paradisus Matris Die – zapomniane dziedzictwo*, „Z Otchłani Wieków”, R. 65, nr 1-4, s. 211-219.

ŚLASKI J., TABACZYŃSKI S.

1959 *Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski. Materiały, Polskie Skarby Wczesnośredniowieczne, T. 1*, Warszawa-Wrocław.

STRONCZYŃSKI K.

1847 *Pieniądze Piastów od czasów najdawniejszych do roku 1300. Rozbiorem źródeł społecznych i wykopalisk, oraz porównaniem typów mennicznych objaśnione*, Warszawa.

STRONCZYŃSKI K.

1884 *Dawne monety polskie dynastii Piastów i Jagiellonów. Część II. Monety pierwszych czterech wieków w porządek chronologiczny ułożone i opisane*, Piotrków.

SUCHODOLSKI S.

1973 *Mennictwo polskie w XI i XII wieku*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.

SUCHODOLSKI S.

1998 *Początki obola zmarłych w Wielkopolsce*, [w:] *Kraje słowiańskie w wiekach średnich. Profanum i sacrum*, red. H. Kóčka-Krenz, W. Łosiński, Poznań, s. 496-504.

SUCHODOLSKI S.

2016 *Obol zmarłych (monety i pieniądz kruszcowy) na cmentarzysku w Dziekanowicach, stan. 22*, [w:] *Nummus bonum fragile est. Groby z monetami wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Dziekanowicach*, red. J. Wrzesiński, Biblioteka Studiów Lednickich, seria B1. Fontes, t. 7:1, Lednica, s. 157-195.

SUCHODOLSKI S.

2017 *Chronologia monet Władysława II i Bolesława Kędzierzawego*, [w:] *Moneta polska i obca w średniowieczu. Wybór prac*, Collectio archaeologica historica et ethnologica, t. 6, Warszawa, s. 77-96.

- SZCZUREK T., PASZKIEWICZ B., TABAKA A., BOGUCKI M., ILISCH P., MALARCZYK D. [FMP I]
 2017 *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Grosspolen*, [w:] *Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen. Inventar I*, red. M. Bogucki, P. Ilisch, S. Suchodolski, Warszawa.
- TABAKA A.
 2008 *Analiza monet odkrytych na cmentarzysku wczesnośredniowiecznym w Jordanowie, gm. Świebodzin, stan. 7, Nr S-3/112*, (maszynopis w archiwum Fundacji Patrimonium w Poznaniu).
- TABAKA A.
 2013 *Katalog*, [w:] *Monety i biżuteria z Ostrowa Lednickiego i okolicy*, red. A. Tabaka, A. M. Wyrwa, Biblioteka Studiów Lednickich, seria B1, t. 5, Lednica, s. 42-140.
- TABAKA A.
 2022 *Nowe znaleziska skarbów i monet wczesnośredniowiecznych pozyskane w trakcie badań powierzchniowych prowadzonych w pobliżu Ostrowa Lednickiego*, „Studia Lednickie”, t. 21, s. 165-237.
- TABAKA A.
 2024 *Wczesnośredniowieczny skarb monet z Jordanowa, gm. Świebodzin*, „Slavia Antiqua”, t. LXV, s. 217-246.
- WRZESIŃSKI J.
 2016 *Archeologia dziekanowickich grobów z monetami*, [w:] *Nummus bonum fragile est. Groby z monetami wczesnośredniowiecznego cmentarzyska w Dziekanowicach*, red. J. Wrzeński, Biblioteka Studiów Lednickich, seria B1, t. 7:1, Lednica, s. 13-95.

Coins discovered at an early mediaeval cemetery in Jordanowo,
 Świebodzin municipality, site 7, no. S-3/112

S u m m a r y

During rescue excavations conducted on the route of the planned S3 expressway, in Jordanowo, Świebodzin municipality, Lubuskie voivodeship, at site 7, within an early medieval cemetery, six coins were discovered (2 whole + 4 fragments). They were recorded in the fills of burial pits located in the north-eastern and south-western parts of the necropolis. Among them were a fragment of an Islamic dirham, a German coin of Otto and Adelaide, two fragments of type V cross denars minted in Saxony, a type VIII cross denar (with a head) and a type Str 53 denar of Bolesław the Curly (with a head and eagle).

A fragment of an Islamic coin of Mansur ibn Nuha from the Samanid dynasty – years 961-976 is the earliest dated piece. Analogous coins were also found in other finds from Wielkopolska.

Otto and Adelaide denarii were minted during the co-regency of Otto III and his grandmother Adelaide from 983 onwards. These reigns were limited to only a few years, but the confidence in this type of coinage lasted, and their issuance continued much longer, until the mid-11th century. At the same time, they were common circulating money in the lands of early medieval Poland.

The largest group of coins from the cemetery are the cross denarii discovered in the fills of graves. They constituted the main type of bullion money in our lands from approximately the middle of the 11th century to the beginning of the 12th century. The pieces discovered in Jordanowo can be dated to the 70s of the 11th century and the turn of the 11th/ 12th century. Among the discovered crosses was a fragment of a denarius, minted in Saxony, similar to the CNP 617 variety, which often appears in finds from Polish lands.

A particular find dating to the end of the 11th century, includes a type VIII cross denarius, so called '*with the head of St. John the Baptist*' CNP 1012-1013. The coin was minted in Wrocław, probably by the local bishops, as evidenced by the occurrence of similar pieces mainly in Silesia, and the depiction of St. John the Baptist – the patron saint of the local cathedral, on the obverse. The cross denarius discovered in Jordanowo is one of the rare coins found in both early medieval hoards and loose finds. This is confirmed by one of the largest bullion finds from the Polish lands, in which only four similar pieces occurred among almost 13,000 cross denarii. A denarius of Bolesław the Curly with the image of an eagle on the reverse is also an extremely interesting example. This coin is preserved in very poor condition. It was most probably made of poor quality silver (it has a yellowish tint). It is also the latest minted of all the pieces discovered in the cemetery in Jordanowo. The denarius belongs to the late types of coins issued by Bolesław the Curly, much rarer in finds compared to the prince's earlier issuances.

Coins of this ruler occurred in large numbers mainly in treasures. Less frequently they were grave and loose finds. The good examples are the cluster discoveries from Anusin, where out of ca. 1000 coins 3 denarii of Bolesław the Curly (including 1 of the Str 53 type; Such. 6) were found; from Głogów – out of more than 20600 coins 1509 denarii of Bolesław the Curly were found (including 631 of the Str 53 type; Such. 6); or from Pełczysk – where in a collection of several thousand pieces 104 denarii of the same ruler were discovered (including 6 of the Str 53 type; Such. 6).

At the large early-medieval cemetery in Dziekanowice, Łubowo municipality, out of 142 coins discovered in the fills of graves, only two were denarii of Bolesław the Curly (there was no Str 53 type among them; Such. 6). A similar case was observed during the excavations on Ostrów Lednicki, where out of 208 discovered coins (from different periods) only 1 denarius of Bolesław the Curly (type with the head of St Adalbert) occurred.

A hoard of early mediaeval coins was also discovered between the graves during excavations in the southern part of the Jordanowo cemetery. It consisted of more than 100 pieces, mainly earlier issues of cross denarii. On the basis of the analysis of the collection, it was determined that it was deposited in the ground most probably at the end of the 11th century. Thus, it was probably hidden in the area of a cemetery already functioning at that time. Based on the analysis of the coins identified in the graves at site no. 7 in Jordanowo and the analogous site in Dziekanowice, site. 22, despite significant differences in the number of discovered burials in both cemeteries (78 graves in Jordanowo and 1655 graves in Dziekanowice) the percentage share of coins in the equipment of the deceased is very similar and amounts to 7.69% in the case of Jordanowo and 8.58% in the case of Dziekanowice. Coins were also placed in similar places (in relation to the body layout).

Given the above data, the Jordanowo cemetery may have been in use probably as early as the 2nd half of the 11th century and functioned for about 100 years, at least until the end of the reign of Bolesław the Curly.

Translated by Marta Koszko

otrzymano (received): 01.10.2024; zrecenzowano (revised): 26.10.2024; zaakceptowano (accepted): 20.11.2024

mgr Arkadiusz Tabaka
Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy
Dziekanowice 32
62-261 Lednogóra
e-mail: arkadiusz.tabaka@lednica.pl
 <https://orcid.org/0000-0003-3202-4309>

mgr Magdalena Felis
Muzeum Archeologiczne w Poznaniu
ul. Wodna 27 – Pałac Górków
61-781 Poznań
e-mail: magdalena.felis@muzarp.poznan.pl
 <https://orcid.org/0009-0009-4824-0920>